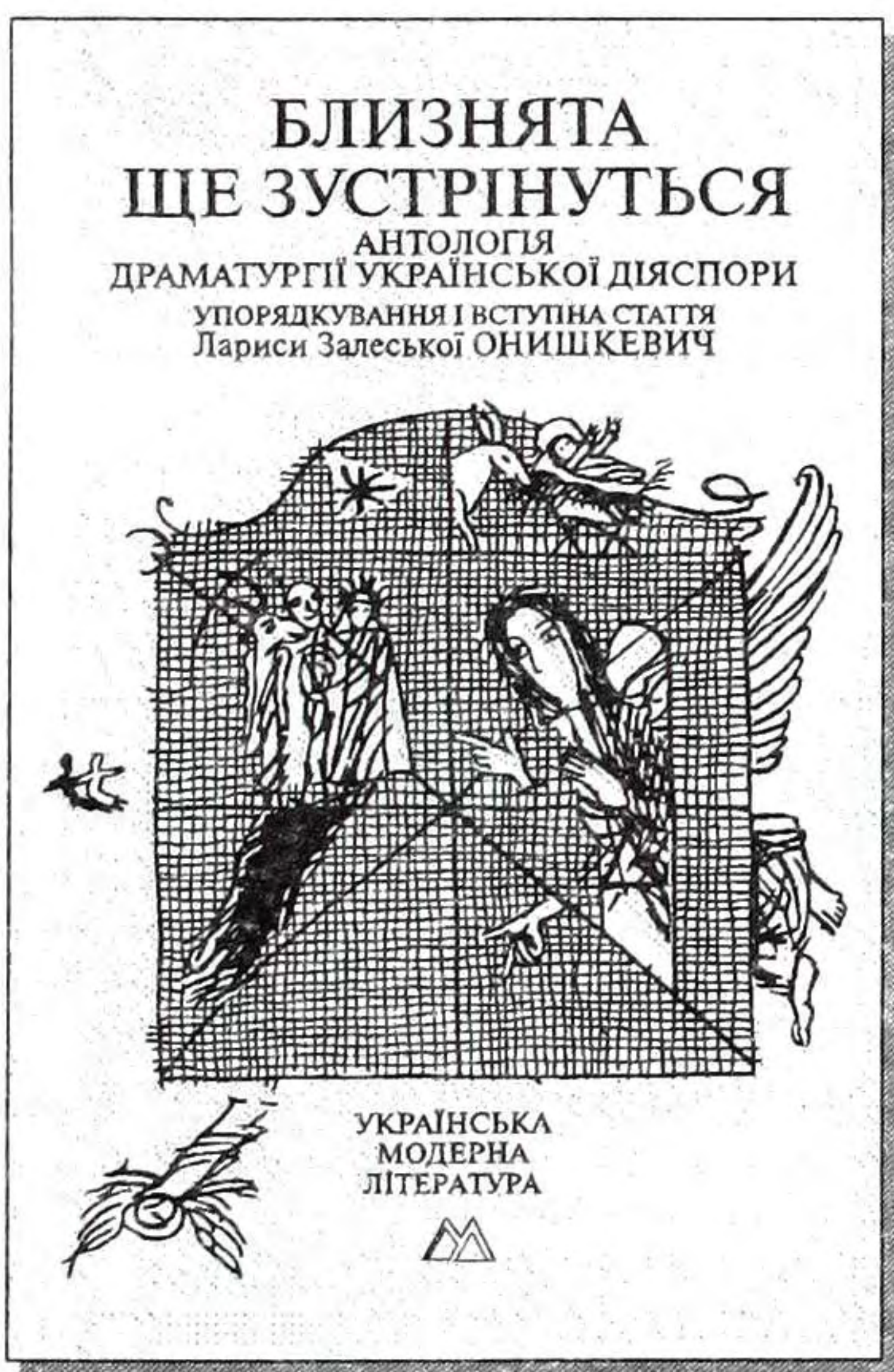

Богдан ЖОЛДАК

Близнята ...чи ДВІЙНИКИ?

(“Близнята ще зустрінуться”.
Антологія драматургії української
діаспори. Упорядкування і вступна
стаття Л.Залеської-Онишкевич.
“Видавництво”ЧАС”, Київ-Львів,
1997).

Ми, українці, маємо гонор з того, що найперша абсурдистська п'єса постала саме на теренах нашого менталітету - “Спокуси несвятого Антона”. Принаймні, перша повнометражна п'єса такого гатунку. Тут нічого дивного немає, адже Костецький довгий час працював у радянських довоєнних театрах, де йшли вистави лише абсурдові. Скажімо, “Загибель ескадри”, про те, як ескадра самозатопилася, аби не належати Україні (?), чого в історії насправді й не було. Додати, що автор, м'яко кажучи, запозичив цей “сюжет” у іншого такого ж автора, після чого перший опинився в ГУЛАГу... Таких прикладів було аж задосить. Додати, що Іонеску сьорбнув цього підрадянського щастя лише трошки, однак задостатньо, аби в 1947 році створити свої “Носороги”, здобути визнання й пріоритет. Наша біда починається з того, що Костецького затюкали “не так ті вороги, як добрі люди”, піддавши такій шалено однастайній негачії, що пародія на “Антон” була опублікована й znana на теренах еміграції, а сама п'єса - ні. Можна пишатися, отже, пріоритетами в царині абсурдистської пародії. Підґрунтя до якої створила світова війна - Костецький улітку 1945 року почав творити її своєрідний підсумок, кочуючи у різних таборах для переміщених осіб в Германії. І от, нарешті, маємо: вийшла-таки збірка п'єс, названа на честь п'єси Костецького-таки “Близнята ще зустрінуться”, однак-таки не на честь “Несвятого Антона”...

Але!

Уся ця книжка про близнюків - прадавнього архетипа нашої міфології - перша ж тут п'єса Є.Карпенка (не Карого) саме про розлучення близнят. Писана в еміграції 1921 року, коли розлучалися вже вкотре близнюки - український народ і українська держава.

Наступна п'єса - ще наочніша. Писана Володимиром Винниченком після жахливого погрому нашої батьківщини. Хто-хто, а вже Голова Центральної Ради, викинутий за кордон, добре знався на тій катастрофі. Прийнявши низку компромісів (включно й вступ до комуністичної партії (!) та співпрацю в її уряді), письменник звертається в 1922 році до погромів попередніх, геть нещодавніх, коли громили євреїв. Де протиборствують близнюки християни та іудаїсти, й ця суперечка розв'язується у той же спосіб, що й українсько-державна - різаниною.

Погром нашої державності досліджується й на матеріалі життя останнього з “близнюків”, синів славного нашого гетьмана, якому вдалося на невеликий час вибороти для України незалежність, п'єса Ю.Косача “Дійство про Юрія-переможця”. Тут йдеться про загибель Юрія Хмельницького од шовкового яничарського шнура - закономірний фінал для компромісного державного політика. Писана в 1947 році, по ще одній жахливій катастрофі та ще й під час третього голодомору, вона б могла мати за епіграф власну сентенцію: “Запечатана Україна наша трьома печатями: польською, московською, турецькою”.

Сказати б, що за триста років цих заклятих печаток значно додалося. Й кожна з них супроводжувалася лише одним “позитивним” наслідком - новою хвилею еміграції, яка на чужих теренах зберігала наш менталітет та неушкоджений здоровий глузд. Бо “автохтонна” література тих часів таких взірців не засвідчує. Втечі з рідної землі присвячено три “морські” п'єси: Л.Мосендза “Вірний корабель”, 1933р., Ю.Липи “Корабель, що відпливає”, 1923р., та Ю.Липи “Вербунок”, 1927р. Додати, що автор останніх двох на такий крок - відступу з України - не пішов. Навпаки, він повернувся з еміграції. Тому й трагічно загинув у лавах УПА...

А скільки нашого брата загинуло, не знаючи шляху до боротьби? П'єса Л.Коваленко “Домаха” (1947) присвячена “близням”, які стоять усі на протилежних політичних позиціях. Позбавлені орієнтації геть усі! Й тому навіть найлояльніші з них - однаково приречені - вони є близнюками (сказати б: “близнюками”) до своїх бодай найвіддаленіших антиподів, адже і тих і тих об'єднує спільний фінал - Молох пожере усіх своїх дітей.

Протидія Молохові - дуже приваблива тема для драматургів. І.Чолган по свіжій пам'яті створює “Провулок Св.Духа”, 1946р. Маючи розкішну декорацію, дуже привабливу для сценічної дії, але й дотепер мало користовану - Львів. Єдино, коли цьому містові поталанило, це коли Сергій

Проскурня перетворив його на суцільну декорацію, театралізувавши вулиці й майдани в нечуваному дійстві під назвою "Вивих". Однак Проскурня ні разу не був у еміграції, і тому мова не про нього. А про тих героїв, які протягом кількох окупацій рідного Львова планомірно виборювали його неповторність - за які тридцять років тут кардинально змінилося кілька епох: австро-угорська, польська, німецька й знову радянська... Усі герої п'єси перетворюються на близнюків, переймаючи одне від одного естафету протидії щоразу новим окупантам.

До речі, п'єса, яка значиться на титулі - "Близнята ще зустрінуться" (1947р.) - діється в тих же само обставинах. Оскільки вони надто зрозумілі для емігрантських кіл, ця п'єса, абсурдистська також, була прийнята ними одногласно. Йдеться тут, треба сказати, не про близнюків, а про двійників - людей, родинно віддалених, але тотожних подобою та долею. (Роком раніше Костецький напише оповідання з протилежним сюжетним ходом - там двійко таких хочуть розподібитися, але не знають, як це вчинити). Тут же двійко "ідентичних" зустрівшись перший раз в житті (місце зустрічі - туалет), без жодного слова здобувають взаєморозуміння й міняються жакетами. Таким чином, збивши гестапо зі сліду для того, аби здійснити замах на "нових" власників у ріднім Львові.

Інші, парадоксальніші стосунки з окупантами у героїв І.Багряного, "Генерал", 1941-1944 рр. Діється в міжфронтівому царстві, де зіткнулися два завойовники України, колишні й новітні. В цій ситуації усі тамтешні "близнюки" міняються ролями - колишній зек одягає уніформу, а генерал НКВС свої регалії скидає і... потрапляє в полон до колишньої жертви. Недаремно ж ця річ має жанр комедії-сатири. Шкода лише, що така ситуація надто нетривка. П'єса закінчується на оптимістичній ноті. Однак наступна доля подібних героїв - найжахливіша - їм згодом доведеться відступати межі двох фронтів. Додамо, що з Південно-Східного проводу УПА (Кіровоградська, Дніпропетровська, Херсонська області) живими лишилося лише... три бійці.

В такий нечуваній скруті на що покладається українець? В житті та драматургії? Звісна

річ, на вищі сили. Містерія - ось геть неабсурдальний, здавалося б, жанр. Б.Бойчук "Приречені", Ю.Тис "Не плач, Рахиле", В.Вовк "Смішний святий", В.Барка "Молебник неофітів", - усі ці п'єси-близнюки конкретні проблеми піддають "еміграції" в геть інші сфери, туди, де, як відомо, аніяких проблем нема. Така ситуація надто нагадує сюжет "Чотирьох проєктів на український національний прапор" Ю.Тарнавського, де творення національної святині (п'єса чисто, сказати б, "образотворча") здійснюється митцем, який виявляється із середовища... окупантів. Тобто з того середовища, де проблема жовто-синьої фани такою взагалі не є.

Однак українська ментальність здобуває перспективу навіть у такому герметичному жанрі, як містерія. Віра Вовк у "Іконостасі України" робить близнюками таких протилежних персонажів, як Дажбог і Діва Марія. Письменниця створює пантеон України, залучаючи до нього усі святині, включаючи й найновітніших її мучеників, таких, як Василь Стус. Можна було би пригадати, як християнство мімікувало на наші язичницькі терени, й цитувати Огієнка-Ілларіона, однак ця п'єса, - це чи не найперша спроба узгодити цих прадавніх "близнюків" - язичництво і християнство. Така думка важлива, аби з'єднати, нарешті, воєдино душу, роздвоєну на пару "близнят", на яких донедавна було роз'єднано й літературу - "материкову" й "закордонну". Для нас, тутешніх, така книга - це просто відкриття незнаного велетенського світу - передмова одкриває нові обрії. Це своєрідна стисла історія еміграційного українського театру аж від 1890 року й дотепер. Такий огляд наочно засвідчує, що п'єс там існує ще більше, аніж у даному збірнику, що, виявляється, є ще там цілий прошарок неукраїнських письменників, які писали й пишуть на нашу-таки тематику (!). А найголовніше, що в еміграції за цей час, доки ми були підрадянськими, було написано наших п'єс більше, аніж... у нас, в Україні!

І ось - нарешті! Нарешті ці брати-близнюки зустрілися.

Питання тепер лише за єдиним - чи зустрінуться близнята найголовніші - ці чудові п'єси й наш глядач?

"Білі ночі, чорні дні"

Гринько О. Білі ночі, чорні дні. - Серія "Комі - ГУЛАГіана". - Фонд "Джерело". - 1997. - 153с.

Автобіографічна повість колишнього політв'язня ГУЛАГу, актора Львівського академічного українського драматичного театру імені М.Заньковецької відображає крик зболеної душі, авторські переживання і трагедії, перейти через які довелося мільйонам українців, більшість з котрих вже ніколи не матимуть змоги розказати про це "пекло" на землі в начебто цивілізованому суспільстві. Натуралізм та реалістичність змалювання правдивих деталей побуту політв'язнів, жорстокого, нелюдського ставлення - просто шокує читача, змушуючи замислитись - невже в таких умовах можна жити, працювати та ще й творити?

Автор згадує, що в таборі зібралася чимала група україномовних професійних акторів, вихідців з театру Садовського, котрі виступали поруч з іншими корифеями українського театру, актори з "Березіля", з Московського камерного театру, режисери, скульптори, художники, композитори, тобто українська еліта, призначення якої було будувати національну культуру, а не гнити в тюрмах.

Спогади автора про постановки п'єс в таборі не позбавлені гумору, хоч це, певна річ, сміх крізь сльози. Коли начальника режиму попросили дозволу залучити до вистави двох актрис, він про це і слухати не хотів, вигукуючи: "Никаких баб! Я знаю, для чого вам бабы..." Подібною була реакція на дует "Запорожця за Дунаєм": "Никаких дуэлей в моей зоне я не допущу! Никаких запорожцев!"

Але навіть за цих обставин на сцені з'явилася "Наталка Полтавка".

Книга "Білі ночі, чорні дні" містить фотографії та сторінки з табірної альбома, а також фотокартки друзів-політв'язнів, декотрих вже немає серед живих.

Але найважливіше, що автор зміг вистояти, вижити в цих нелюдських умовах і навіть стати професійним актором. Це означає, що українська душа вільна, нескорена, талановита, і її ніщо не зможе вбити. Книжка надзвичайно цікава для широкого загалу, особливо для тих, хто хотів би уявою перенестися в ті страшні часи.

Передмову написав народний депутат України Михайло Косів, післямову - театрознавець Мирослава Оверчук.

Серіал "Комі-ГУЛАГіану", започаткований 1997 року громадським фондом "Джерело", невдовзі поповнять нові книги. Це поезії, проза, мемуари, авторами яких є І.Савич, Я.Гасюк, В.Галет та О.Матешук.

Галина СОЛОВІЙ